

Poslušnost je škodljiva

 Jesper Juul

Odlomek iz knjige *Spoštovanje, zaupanje in ljubezen, ki bo v začetku oktobra izšla pri založbi Didakta*. Več o knjigi in Jesperju Juulu najdete na spletni strani: <http://www.didakta.si/juul/>

Kakovost odnosov z otroki v naši oskrbi je odvisna od vzgoje doma ter v vrtcu ali šoli. Na naslednjih straneh se bom posvetil šoli, ki od šestega leta dalje vzame pomembno vlogo v življenju otrok in staršev.

Imel sem izjemno srečo, da sem lahko dolga leta sodeloval z najrazličnejšimi strokovnjaki. V skupini, ki je delovala skoraj trideset let, so delovali psihiatri za otroke in odrasle, socialni delavci, socialni pedagogi, sociologi in učitelji. Najprej smo se posvetili na prvi pogled najpomembnejšim odnosom, to je družinskim odnosom. Kmalu smo odkrili, da se z odnosi srečujemo na vsakem koraku in da so vsi pomembni. Vabili so nas v vrtce, šole in podobne ustanove, kjer smo reševali številne težave in posredovali v konfliktih, najpogosteje med učenci in učitelji. Včasih smo imeli opravka z »nemogočimi« razrednimi skupnostmi, kjer smo v reševanje težav pogosto vključili starše. Pomagali smo tudi otrokom, ki se v šolskem okolju niso najbolje znašli.

Sprva sem se zelo zanimal za družinsko terapijo, ker me je delo z mladostniki naučilo, da ne morem doseči zadostnih rezultatov, če v obravnavo ne vključim celotne družine. To velja za vsa področja. Kem-

plerjev inštitut je bil po vsej verjetnosti edini v Evropi, če ne celo na svetu, kjer so se izobraževali terapevti brez akademskih ambicij. Terapevtske izkušnje smo želeli prenesti na družine in delavce v vzgoji in izobraževanju. Na tak način bi jih opolnomočili za delo z mladimi. Kajti dobra pedagogika, kakovostno spremstvo in svetovanje so bistveno koristnejši od psihoterapije. Postal sem neke vrste posrednik.

Osrednje vprašanje se je glasilo: kaj vemo? Dve desetletji smo v skupinah spremljali učitelje na šolah v okviru pedagoškega usposabljanja. Ničesar nismo vedeli o poučevanju in vsebini šolskih predmetov. Zanimala sta nas le socialni in osebni razvoj otrok. Šole in učitelji so se zadnjih dvajset let te tematike otepali in vztrajali, da otroci nimajo nikakršnih socialnih kompetenc. Prav so imeli in odtlej gre le še navzdol. Za potrebe nastajanja knjige smo dvesto učiteljev vprašali, kaj razumejo pod pojmom socialna kompetenca. Osemdeset odstotkov jih je socialno kompetenco enačilo z disciplino in poslušnostjo. Drugi z lepim vedenjem. Peščica, trije ali štirje, so se malo zamislili in rekli: »Morali bi jim omogočiti delo v manjših skupinah, morali bi se naučiti tega in onega.«

Šole ne želijo otrok, temveč šolarje in šolarke

Naenkrat so se socialne kompetence znašle v središču pozornosti. Šole so s prstom pokazale na dobavitelje – torej na starše. V izobraževalnih ustanovah niso želeli otrok, temveč učence. A ti časi so minili in šolniki se s tem ne morejo sprijazniti. Nikakor ne želim kritizirati učiteljev! Kritičen sem do šol in do šolstva, do čudnih zgradb in čudaškega vzdušja ter vsega, kar za tistimi zidovi velja za prav in narobe.

S svojimi izkušnjami smo želeli podpreti učitelje pri njihovem delu. Že petnajst let tesno sodelujemo z danskim učiteljskim združenjem. Nemalo pedagoških delavcev se obrne na nas. Pogosto gre za ljudi, ki so se pod težo dela zlomili in izgoreli. V zadnjih letih se vse pogosteje srečujemo z mladimi učitelji, ki imajo že dve ali tri leta po koncu študija poučevanja vrh glave. Pojav potrjuje to, kar smo ves čas domnevali.

Da bi ustavili ta trend in omogočili nastanek šole, temelječe na odnosu, kar si verjetno želimo vsi, moramo ponotranjiti, da imajo učenci in učitelji iste potrebe – ljudje so in oboji potrebujejo pomoč.

Za napredek bomo morali enkrat za vselej opustiti polariziranje v slogu: na eni strani je to, kar koristi otrokom, na drugi to, kar koristi učiteljem. Med žrtvami trpinčenja za šolskimi zidovi so tako učitelji kakor tudi učenci. Temu je treba narediti konec. To je posledica odnosov v šolskem okolju, nobene zveze nima s pravili ali s čim drugim. Nič se ne bo spremenilo, če bomo dodali ali odvzeli ure nemščine ali športne vzgoje. Tudi šolska struktura nima s tem nobene zveze. Vse naštetu je seveda pomembno, a pri odnosih ne igra nobene vloge.

V Skandinaviji šole že kakih trideset let capljajo za starši – zaostajajo za kakih deset, petnajst let. Neka dne so starši stopili skupaj in rekli: »Dovolj!« Upam, da se bo kaj podobnega zgodilo v Nemčiji. »Ne gremo se več. Zahtevamo spodobno šolo!« Učitelji in učiteljice so se sprva uprli. »Sodobni starši so tako kritični! Nočemo sprememb, prenaporne so. Kaj ne moremo tega uzakoniti?«

»Umirite se!«

Pošteno smo morali razmisliti, kaj pravzaprav vemo o ljudeh. Kaj vemo o duševnem in socialnem zdravju? Učiteljice in vzgojiteljice so rekle: »Želimo si poslušnih otrok.« V moji generaciji ni moglo biti drugače, saj industrijska družba potrebuje poslušne ljudi, ki ne dvomijo v nič in ne povzročajo nikakršnih težav, ampak se vsako jutro ob 7.30 pojavijo v službi in gre-

do ob 16.30 domov. Naše šole delujejo po podobnih načelih. A medtem se je družba spremenila in ljudje so začeli zbolevati.

Pedagogika in družinska vzgoja sta pogrnili – in to na celi črti. Njun edini dosežek je bil mir. Mir v šoli in mir za mizo, ko se je družina zbrala k večerji. Z zdravstvenega vidika je bila to katastrofa. Moja domovina Danska ima pet milijonov prebivalcev in med njimi je pol milijona kroničnih alkoholikov in alkoholičark. Odrasli se zatekajo k legalnim in prepovedanim drogam kar petstokrat pogosteje kakor mladi. Mladi se pogosto znajdejo pod drobnogledom, čeprav niso težava – težava so odrasli. Četrtnina odraslih Dancev je bila vsaj enkrat v življenju pri psihiatru. Še bi lahko našteval, a jasno je, da starih vzgojnih pristopov še zdaleč ne moremo označiti za uspešne.

Poslušnost je škodljiva. Do določene starosti so poslušni ljudje prijetni in nezahtevni. Lahko jim rečete, kar želite, z njimi lahko manipulirate po mili volji – z njimi lahko počnete vse. Okoli tridesetega rojstnega dne bodo zbolevi. Je poslušnost vedno slaba ali je včasih – tudi izven vojske – potrebna? Čudovito je, če ljudje znajo biti poslušni. Prav tako je čudovito, če se lahko vsak posameznik odloči, kdaj in komu bo poslušen. To je ključno. Odvisno je od odnosov.

Spoštovanje obrodi spoštovanje

Odrasli nismo več avtoriteta samo zato, ker smo odrasli – za starše to pogojno še drži, za učitelje in vzgojitelje pa ne več. Otroci jih natančno opazujejo. Novim učiteljem dajo približno tri do štiri tedne preizkusne dobe. Če so ti do otrok spoštljivi in odprti ter na vsake toliko tudi avtentični, potem je vse v najlepšem redu. Tistim, ki stopijo za kateder in rečejo: »Zahtevam spoštovanje. Zahtevam disciplino. Zahtevam to in ono,« bo v mesecu dni trda predla. In prav je tako. Potrebujemo povsem novo obliko avtoritete. Otroci potrebujejo vodje, zato se moramo odrasli naučiti vodenja.

Pedagoška univerza v Københavnu je po naročilu norveškega ministrstva za izobraževanje izvedla raziskavo o kompetencah, potrebnih za delo v prosveti. Ministrstvo je želelo (tako so vsaj rekli) prevetrili pedagoške študijske programe. Izvedli so meta raziskavo osemnosedesetih mednarodnih študijev: iskali so skupne točke in kompetence, ki bi jih morali imeti učitelji v prihodnosti. Na plan so prišle štiri kompetence. Nič kaj presenetljivo sta se na prvih mestih znašli akademska in didaktična kompetenca. Tretja je bila kompetenca sledenja pravilom. Ob četrti kompetenci je vsem zastal dih: šlo je za odnosno kompetenco. Pojavila se je v dvainosedesetih odstotkih študij.

Odnosne kompetence ni v učnem načrtu. Pet let sem se šolal na visokošolskem učiteljskišči (pred tem sem bil pomorščak brez mature) in nikoli nisem slišal

zanjo. Profesor za psihologijo se je v prvem letniku razgledal po predavalnici in rekel: »Štirideset odstotkov se vas bo znašlo v učiteljskem poklicu, drugi boste pogrnili.« Po svoje je imel prav. Ampak njegovo temeljno sporočilo je bilo, da se dobri učitelji rodijo. Na univerzitetne profesorje se torej ne gre zanašati, saj na mlajše generacije učiteljev ne znajo prenesti potrebnih kompetenc.

Pomembno je, kakšna je dotična učiteljica kot oseba, kakšno avtoriteto ima, kje so njene meje in kakšne so njene vrednote. Pri večini bodočih učiteljev to v njihovih primarnih družinah ni bilo pomembno – kar velja tudi za ljudi, ki danes poučujejo. Zato brez zadržkov govorimo o novih vzorcih.

Osebna odgovornost kot alternativa poslušnosti

Nihče ne želi neposlušnih otrok. Kaj je torej alternativa poslušnosti? To je osebna odgovornost. V mojem otroštvu so kultura in medosebni odnosi temeljili na omejevanju, moči, nadzoru in postavljanju meja – na pravih torej. Pedagogika in družinska vzgoja sta se oklepali pravil kakor pijanec plotu. Zdaj so napočili novi časi, časi »enakopravnosti«. Uzavestiti moramo novo besedišče, »stik« in »spoštovanje« na primer. Zanimivo je, ko me učitelji po predavanjih pocukajo za rokav in rečejo: »Krasno in pomembno je, kar ste povedali. Ampak kako naj vzpostavim stik s sedemindvajsetimi učenci?« Vprašanje je na mestu in obenem žalostno. Vzpostaviti stik s sedemindvajsetimi učenci je preprosto. Vsakemu otroku posvetite kakih sedem minut. To je vse. Tako ustvarite klub občudovalcev in ne množice jeznih protestnikov. Predstavljajte si, koliko časa učitelji porabijo za reševanje konfliktov. In sicer za reševanje konfliktov, ki jih ne bi bilo, če bi učitelji vzpostavili stik.

Ne gre za sredstva, denar ali čas – gre za sposobnost in voljo. Kaj hočem? In kako naj sploh vzpostavim stik? Prišli smo do ključne težave, saj veliko pedagogov in staršev ne zna vzpostaviti stika – ne z otroki ne z odraslimi. Vse, kar znajo, je vljuden klepet: »Hoj, kako si?« Na Danskem smo v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja spremenili šolsko zakonodajo in učiteljem naložili, da se morajo z vsakim učencem in vsako učenko enkrat na leto pogovoriti na štiri oči. Ko je zakon stopil v veljavo, je naš telefon skorajda pregorel. Klicali so nas ravnatelj in prosili za tečaje in seminarje. »Na kakšno temo?« smo jih vprašali. »O komunikaciji!« Pobarali smo jih, kaj natanko mislijo, in izkazalo se je, v katerem grmu je tičal zajec: »Učitelji na naši šoli so prestrašeni, saj ne vejo, kako naj komunicirajo z otroki.« Lahko bi se zasmel in rekel: »Ljubí bog, saj so vendar pedagogi!« Ampak tega nisem storil, ker sem jih razumel. Pet let sem se šolal na učiteljski in nihče me tega ni naučil. Prav tako me nihče ni naučil, kako naj se pogovarjam s starši. Glavna pomanjkljivost šolskega sistema so torej pomanjkljive sposobnosti za odnose z otroki in ljudmi na splošno.

Strah lahko v otroke zasadimo, spoštovanje si moramo zaslužiti

Pogosto se pogovarjam z ravnatelj in ravnateljicami, včasih tudi v večjih skupinah. In skoraj vedno kdo dvigne roko in reče: »Poslušaj, Jesper, ko smo bili mi mladi, smo učitelje spoštovali.« Čez deset sekund se že zoperstavi naslednji: »Ne, nikakor! Bali smo se jih.« Spoštovanje in strah sta dva popolnoma različna pojma. Če malo pobrskamo po študijah, kmalu ugotovimo, da smo otroke do nedavnega obravnavali kot predmete. V šolah smo jih postavili v vlogo učencev. Nato se je igra vlog izjalovila. Časi, ko eden igra učitelja, drugi učenca, so minili. Enako velja za partnerske odnose. Kjer eden igra moškega, drugi žensko, je neuspeh zagotovljen. Odnosi med osebami in predmeti so pristali na smetišču zgodovine. V preteklosti so ti odnosi delovali zgolj zato, ker se je ena stran lahko zatekla k nasilju oziroma z njim grozila. Nasilje, ki je danes prepovedano, je bila gonilna sila tovrstnih odnosov.

Vsi, vključno s starši, imamo še vedno težave z zastarelo govorico. Z bližnjimi se še vedno pogovarjamo kakor s predmeti. V Salzburgu sem srečal profesorja socialne pedagogike, ki je napisal knjigo o »težavnih učencih«. V njej je opisal devetinštirideset pristopov za delo z njimi. »Knjiga vam bo všeč,« se je pohvalil. Odvrnil sem: »Že na prvi strani sem jo zasovražil. In to zato, ker govori o 'težavnih učencih'.« »O čem bi po vašem mnenju moral pisati?« »O težavnih pedagoških odnosih.«

Na šolah, kjer se menda veliko posvečajo odnosom, ker so ti zanje tako zelo pomembni, naredimo preizkus: »Kaj storite, ko učenec in učitelj nalletita na nepremostljivo težavo?« »No, v skrajni sili pošljemo učenca k ravnateljici.« »Potem vam je za odnose prav malo mar. Če bi vam bilo, bi šla oba k ravnateljici in priznala: 'Ne ve več, kako naprej. Pomoč potrebujeva.' V resnici krivdo zvalite na 'nemogočega' učenca.« Nemogoče razredne skupnosti ne obstajajo, obstajajo le nemogoči učitelji.

Ko gre dobro odraslim, gre dobro tudi otrokom

Prišli smo do težke teme. Učencev in učiteljev ne moremo obravnavati ločeno. Ne gre za to, kako se v danem trenutku počutijo eni ali drugi.

Številni starši navijajo za šolo po meri otrok, kar je povsem nerealno. Šole so narejene po meri družbe. So eno najučinkovitejših orodij v rokah politikov in politik z njimi počnejo, kar jih je volja. Ne gre za otroke. Šole ne smejo biti prijazne otrokom, temveč prijazne družbi. Starši zaradi tega zaganjajo vik in krik: »Ampak otroci v šoli preživijo toliko časa!« Res je, a ministrstvo za izobraževanje se požvižga na to. V resnici otroci sploh niso pomembni. Če bi bili pomembni, ne bi imeli oprav-

ka z neokonzervativnim valom, ki se je razširil po Evropi. Najbolj grozno je, da je ministrstvu malo mar tudi za učitelje.

Želim si, da bi šlo otrokom bolje. Želim si, da bi se vnuk v šoli dobro počutil. To bomo dosegli le, če bomo poskrbeli za učitelje. Ustvariti je treba profesionalno okolje s profesionalnim vodstvom, ki stoji za svojimi besedami in ki ve, kaj je smisel pedagogike. Vodilnih položajev ne smejo zasedati birokrati, temveč ljudje z vodstvenimi sposobnostmi. Voditi in povezati morajo kompleksno in inteligentno skupino samostojnih podjetnikov. Šele ko bodo učitelji z veseljem vsako jutro prišli v službo, se bodo otroci v šoli počutili bolje. Otrokom prijazno šolo si izbijte iz glave in se raje zavzemite za šolo, ki bo prijazna učiteljem. Tudi v družini je tako: ko gre dobro staršem, gre dobro otrokom. In to se začuti.

Medvrstniško nasilje kot posledica slabega vodenja

Klepeta o banalnostih je pogosto krinka za izmikavanje pomembnim temam. Politiki se na tak način že leta izmikajo pogovorom o šoli. Raje množicam nakladajo o medvrstniškem nasilju, kot da bi bil to izvor vsega zla. Krivdo valijo na otroke in pleteničijo, kako je treba temu enkrat za vselej narediti konec. V resnici gre za sistemsko napako – medvrstniško nasilje je namreč posledica slabega vodenja. To je jasno kot beli dan. V Severni Evropi smo se kar petnajst let ukvarjali s tem. Šole, kjer so imeli z nasiljem največ težav, so imele najslab-

še vodstvo. Tako preprosto je to. Z osredotočenjem na posledice ne bomo nikoli rešili težave. V resnici se težave sploh še nismo dotaknili.

Dobri vodje morajo znati povezovati stvari med seboj. Poglejmo si primer učiteljice četrtega razreda. Pred nekaj meseci je v razredno skupnost sprejela novega učenca, ki se je prepisal z druge šole. Vsi njeni poskusi spodbujanja k sodelovanju so se izjalovili. Pogovorila se bom z njim, sklene. A kaj naj mu reče? »Poslušaj, Karel, štiri mesece si že v mojem razredu in na vse pretege poskušam sodelovati s tabo ...« Nato sledi najtežji del: »Ni mi uspelo. Prosim, povej, kje sem ga polomila?« Če je Karel nalepko »težavnega« učenca že ponotranjil, bo rekel: »Nimam pojma.« Učiteljica lahko odvrne: »Prav. Ne zaupaš mi. Naslednji teden bova spet sedla skupaj in mogoče mi boš takrat lažje povedal, kaj te tare.«

Karel pri naslednjem pogovoru ne bo več tako redkobeseden, in kar bo rekel, bo držalo kot pribito. Za učitelje je to sila neprijetno, raje bi se vdrli v zemljo, kot da bi učencem priznali zmoto. Raje rečejo: »Vse sem dala od sebe, nemogoče je. Njegov oče je alkoholik in starši so se ločili ...« Nočete takih učencev? Hočete le učence, ki ustrezajo standardom in s katerimi je lahko sodelovati? Učence, katerih starši so vsem težavam navzlic še vedno skupaj in ki pijejo le kakovostno rdeče vino? Dragi učitelj, draga učiteljica, žal ste se znašli na napačni šoli. Le peščica šolarjev ustreza tem standardom. Na naših šolah potrebujemo strokovnjake, ki znajo delati z ljudmi iz mesa in krvi.

**Raziskovanje
zgodovine
še nikoli ni bilo
tako zanimivo!**

MUZEJ NARODNE OSVOBODITVE MARIBOR
Ulica heroja Tomšiča 5, Maribor
www.mnom.si